

MUSIQA IJROCHILIGI SAN'ATI VA UNING JAMIYAT HAYOTIDAGI O'RNI

<https://doi.org/10.70728/orien.v07.i02.008>

G.Yu.Babanazarova
gulruhbabanazarova@gmail.com
Qarshi davlat universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada musiqa ijrochiligi san'atining mohiyati, turlari hamda ijrochilik mahoratining asosiy jihatlari yoritiladi. Shuningdek, musiqa ijrochiligining inson ma'naviyati va jamiyat madaniy hayotidagi ahamiyati tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: musiqa, ijrochilik san'ati, vokal ijro, cholg'u ijrochiligi, badiiy talqin, musiqiy madaniyat

THE ART OF MUSIC PERFORMANCE AND ITS PLACE IN SOCIAL LIFE

G.Yu.Babanazarova
gulruhbabanazarova@gmail.com
Karshi State University

Abstract: This article discusses the essence, types and main aspects of the art of musical performance. It also analyzes the importance of musical performance in human spirituality and the cultural life of society.

Keywords: music, performing arts, vocal performance, instrumental performance, artistic interpretation, musical culture

Musiqa ijrochiligi san'ati insoniyat madaniyatining eng qadimiy va muhim shakllaridan biri hisoblanadi. U musiqiy asarni jonli ijro orqali tinglovchiga yetkazib, uning ruhiy va estetik olamiga ta'sir ko'rsatadi. Ijrochilik san'ati bastakor va tinglovchi o'rtasidagi muhim ko'prik bo'lib, musiqaning mazmun va g'oyasini to'laqonli ochib berishga xizmat qiladi.

Musiqa ijrochiligi - bu bastakor tomonidan yaratilgan musiqiy asarni ovoz yoki cholg'u vositasida badiiy talqin qilish jarayonidir. Ijrochi notalarda aks etgan musiqiy belgilarni faqat texnik jihatdan emas, balki mazmunan boyitib, o'z ijodiy qarashi va his-tuyg'ulari orqali ifodalaydi. Shu sababli bir asar turli ijrochilar tomonidan har xil ruh va kayfiyatda talqin etilishi mumkin.

Musiqiy merosning qaysi-ki turida ish olib borilishidan qat'iy nazar, tadqiqotchi uchun hududiy chegaralarni aniqlash biroz qiyinchilik tug'diradi, chunki davlatlarning zamonaviy chegaralanishi unchalik uzoq bo'lmagan davrda vujudga kelgan. O'rta Osiyo hududida Parfiya, So'g'diyona, Baqtriya, Xorazm kabi turli davlatlarning vujudga kelganligi bizga tarixdan ma'lum. IX-X asrlarda Eron va Afg'oniston davlatlari hududi Buxoro xonligining yerlari bo'lgan. XII asrda Xorazm hukumronligi shimoliy Hindistongacha bo'lgan juda katta hududni egallagan edi. XIV asrda mo'g'ul imperiyasi vayronalarida Temurning buyuk saltanati yuzaga keladi va Samarqand uning markazi bo'lgan. Shuning uchun musiqiy cholg'ularning yara tilishi va rivojlanishini faqatgina bir xalqning mahsuli deb hisoblash noto'g'ri. Ular ko'p asrlik rivojlanish natijasida, o'zaro ta'sir va o'zaro aloqalar orqali vujudga kelgan¹.

Ijrochilik turlari bo'yicha musiqa ijrochiligi bir necha asosiy yo'nalishlarga bo'linadi.

- Vokal ijrochilik inson ovozi orqali amalga oshiriladi va yakkaxon, ansambl hamda xor ijrolarini o'z ichiga oladi.

- Cholg'u ijrochilik turli musiqa asboblari - dutor, rubob, tanbur, fortepiano, skripka va boshqa sozlarda ijro etishni qamrab oladi.

- Xalq ijrochiligi milliy an'analar, urf-odatlar va avloddan avlodga o'tib kelayotgan ijro usullariga asoslanadi.

- Zamonaviy ijrochilik esa estrada, pop, jazz kabi zamonaviy musiqa yo'nalishlari bilan bog'liqdir.

Ijrochilik mahoratining asosiy omillari ijrochilik san'atida yuqori natijaga erishish uchun texnik tayyorgarlik, musiqiy eshitish qobiliyati, ritm va intonatsiyani aniq his etish muhim ahamiyatga ega. Bundan tashqari, sahna madaniyati, ijrochining ichki intizomi va asarning ruhini chuqur ang'ay olishi ham muhim omillardan sanaladi. Chinakam ijro faqat texnika bilan emas, balki samimiy his-tuyg'u orqali tinglovchiga yetib boradi.

Ijrochidan talab etiladigan ko'nikmalar

- Texnik mahorat (ovoz yoki cholg'uni mukammal boshqarish)
- Musiqiy eshitish va ritm
- Talqin (asar mazmunini his qilib yetkazish)
- Sahna madaniyati va ijro uslubi

Musiqa ijrochiligi san'atining ahamiyati musiqa ijrochiligi san'ati jamiyatning ma'naviy va madaniy rivojida muhim o'rin tutadi. U insonlarda estetik didni shakllantiradi, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni targ'ib etadi hamda yosh avlodni san'atga mehr ruhida tarbiyalaydi. Shu orqali musiqa ijrochiligi jamiyat madaniy hayotining ajralmas qismiga aylanadi.

¹ Tashmatova A. Ijrochilik san'ati tarixi. Darslik. Toshkent-2017.

Cholg'ularning ovoz tarovati va tembr xususiyatlarini kuchaytirish yo'lida Usta Usmon Zufarov katta korpusda bir qancha g'ijjak, dutor va tanburlarning majmuasini yasaydi. Bu uning cholg'ularni takomillashtirish yo'lida qilgan birinchi ishi edi.

Milliy cholg'ular ijrochiligi xalq og'zaki ijodi, marosimlar, bayramlar va saroy musiqasi bilan uzviy bog'liq holda rivojlangan. Dastlab ijrochilik ustoz-shogird an'anasi asosida og'zaki tarzda o'rgatilgan.

O'zbek milliy cholg'ular ijrochiligida bir nechta yirik maktablar shakllangan:

- Buxoro-Samarqand maktabi - mumtoz musiqa va maqom ijrosi bilan mashhur
- Xorazm maktabi - jo'shqin ritmlar va o'ziga xos ohanglar bilan ajralib turadi
- Farg'ona-Toshkent maktabi - lirizm va nafis ijro uslubi bilan tanilgan

Har bir cholg'uda o'ziga xos ijrochilik texnikasi mavjud:

- Torli cholg'ular (dutor, tanbur, rubob) - barmoq harakatlari, tor bosish va bezakli ohanglar muhim

- Puflama cholg'ular (nay, surnay, karnay) - nafasni to'g'ri taqsimlash va kuchli ovoz chiqarish talab etiladi

- Zarbli cholg'ular (doira, nog'ora) - murakkab ritmik usullar va zarb kombinatsiyalari asosiy o'rinda

O'zbek milliy cholg'ulari yakka holda ham, ansambl va orkestr tarkibida ham ijro etiladi. Ayniqsa, maqom ansambllari va xalq cholg'ulari orkestri o'zbek musiqasining boyligini namoyish etadi.

Bugungi kunda milliy cholg'ular ijrochiligi musiqa maktablari, san'at kollejlari va oliy ta'lim muassasalarida o'qitilmoqda. An'anaviy ijro bilan bir qatorda zamonaviy aranjirovkalar va sahna talqinlari ham rivojlanmoqda.

Milliy cholg'ular ijrochiligining ahamiyati:

- madaniy merosni saqlaydi
- yosh avlodni milliy qadriyatlarga oshno etadi
- o'zbek musiqasini jahon miqyosida tanitadi

Xulosa qilib aytganda, musiqa ijrochiligi san'ati - bu nafaqat texnik mahorat, balki chuqur badiiy tafakkur va his-tuyg'ular uyg'unligidir. Ijrochining mahorati orqali musiqiy asar jonlanadi va tinglovchi qalbida unutilmas taassurot qoldiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdullayev R. An'anaviy o'zbek musiqasi tarixi. Darslik. Toshkent-2022.
2. Tashmatova A. Ijrochilik san'ati tarixi. Darslik. Toshkent-2017.
3. Babanazarova G. "O'zbek baxshichilik san'atida ijrochilik xususiyatlari" dissertatsiyaga avtoreferat. Toshkent-2025.